

ناملی بر مفهوم امنیت اجتماعی در فضاهای شهری ایران از گذشته تا به حال

^۱مریم فرخی

^۲عاطفه صالحی

چکیده :

امروزه جامعه ایران در پس فراز و نشیب های بسیاری وارد مرحله ای جدید شده که در آن بر توسعه پایدار جهت جبران مشکلات و کاستی های پدید آمده در طول تاریخ این مرز و بوم تأکید می شود. در این میان آنچه که می تواند نظر محقق مسائل شهری را به خود مشغول نماید، زمینه ها و پیش نیاز های اجتماعی چنین حرکت به سوی توسعه و پیشرفت است. با نگاهی به گسترش شهرنشینی و روند توسعه شهری، می توان دریافت که برقراری امنیت در ساختار شهری و برخورداری شهروندان از احساس امنیت در ابعاد اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و محیطی اهمیتی فزاینده دارد. موضوع «امنیت محیط زندگی» و مصون ماندن افراد اجتماع از خطرات، آلودگی ها و نا بهنجاری ها یکی از عوامل مؤثر در پایداری اجتماعی است. بنابراین امنیت، مؤلفه ای اساسی در توسعه پایدار انسانی بشمار می رود، و افزایش رضایتمندی شهروندی و شکل گیری سرمایه اجتماعی در ساختار شهری را ممکن می سازد. چنانچه امنیت در عرصه عمومی برای همه جامعه فراهم شود، تهدید تمایز و جدایی اجتماعی کاهش می یابد و تنوع فرهنگی شکل یافته، می تواند فضای عمومی را تبدیل به مکانی نماید که افراد و گروه های مختلف بتوانند در اجرای قوانین خود گزیده، مشارکت کنند. لذا اولین گام برای دستیابی به عرصه عمومی که ضامن تحقق جامعه مدنی است، تشویق مردم به حضور در فضای عمومی با فراهم نمودن امنیت اجتماعی برای همه افراد و گروه ها است. همان چیزی که در فضاهای شهری و معماری سنتی ما به خوبی قابل درک است. در این راستا هدف مقاله، مطالعه عوامل مؤثر بر امنیت فیزیکی و روانی ساکنان در شهرسازی و معماری سنتی ایران بوده و اینکه چگونه می توان با بهره مندی از این اصول، امنیت اجتماعی را در فضاهای شهری و معماری معاصر ارتقاء داد.

واژگان کلیدی: امنیت اجتماعی - امنیت محیط زندگی - پایداری اجتماعی - سرمایه اجتماعی - فضای شهری

۱. مقدمه

امروزه جامعه ایران در پس فراز و نشیب های بسیاری وارد مرحله ای جدید شده که در آن بر توسعه پایدار جهت جبران مشکلات و کاستی های پدید آمده در طول تاریخ این مرز و بوم تأکید می شود. در این میان آنچه که می تواند نظر محقق مسائل شهری را به خود مشغول نماید، زمینه ها و پیش نیاز های اجتماعی چنین حرکت به سوی توسعه و پیشرفت است. با نگاهی به گسترش شهرنشینی و روند توسعه شهری، می توان دریافت که برقراری امنیت در ساختار شهری و برخورداری شهروندان از احساس امنیت در ابعاد اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و محیطی اهمیتی فزاینده دارد. با توجه به تعامل کالبد با رفتارهای انسانی، ایجاد پایداری اجتماعی؛ با بالا بردن امنیت اجتماعی، کیفیت زندگی، تأمین عدالت و نظارت اجتماعی، تقویت روحیه تعاون، مشارکت فعال و جمع گرایی در انسانها مطرح می شود. در این نوشتار فضاهای شهری، به عنوان محملی برای تعاملات اجتماعی شهروندان در جهت پایداری شهرها عنوان شده است. لذا اولین گام برای دستیابی به عرصه ی عمومی که ضامن تحقق جامعه مدنی است، تشویق مردم به حضور در فضای عمومی و یا فراهم نمودن دسترسی برابر همه افراد و گروه ها به آن است. یکی از مهم ترین عوامل تهدیدکننده ی حضور مردم، ترس از بزه دیده واقع شدن و یا مورد تعرض رفتارهای غیرمدنی و خشونت واقع شدن است. در این راستا، تبیین رابطه میان جرم، رفتارهای غیرمدنی و احساس امنیت در فضای شهری و راهکارهای طراحی شهری جهت افزایش احساس امنیت فیزیکی و روانی استفاده گان از فضای شهری بسیار مهم است.

نا بهنجاری های اجتماعی و جرایم محیط شهری از موارد اصلی نا امنی محیط زندگی و سلب کننده امنیت شهرها و در نتیجه مختل شدن آرامش و آسایش خاطر مردم است. انسان، خواسته و نا خواسته چه در درون منزل مسکونی خود و چه در محیط خارج از خانه و در عرصه های همگانی، با احتمال وقوع جرم و نا بهنجاری اجتماعی رو به رو و خطر وقوع جرم همواره شهروندان را تهدید می کند. لذا جرم و خشونت به عنوان یکی از موانع حضور مردم در فضای شهری در نتیجه احساس عدم امنیت است.

زندگی مدرن شهری با تراکم جمعیت از یک سو و تراکم اخلاقی از سوی دیگر، مناسبات و روابط اجتماعی را سرد، شکننده و بی روح می کند. در چنین فضایی همکاری و مشارکت به حداقل می رسد، روابط اعتمادآمیز اجتماعی به حداقل می رسد و غریبگی ناشی از تراکم، فضای مناسب و مساعدی برای جرم و بزهکاری فراهم می کند. به همین دلیل در ۲۰ سال اخیر معماران و طراحان شهری به این نتیجه رسیده اند که محیط کالبدی می تواند، از طریق افزایش امکان کنترل و مراقبت و نظارت در فضاهای شهری و عرصه های عمومی برای کاهش جرم مورد استفاده شهروندان قرار گیرد که با استفاده از طراحی مناسب و امکانات محیطی، ترس از وقوع جرم در محیط های شهری را کاهش داده و به بهبود کیفیت زندگی بپردازند. با نگاهی به فضاهای معماری و شهرسازی سنتی ایران می توان دریافت که جلوگیری از جرائم توسط طراحی محیطی^۳ مقوله جدیدی نیست. اجداد ما این موضوع را در طراحی شهرها و محله ها و نیز خانه هایشان رعایت می کردند. در این رابطه، آگاهی از چگونگی به کارگیری مفاهیم مورد مطالعه، در شهرسازی و معماری سنتی ایران ضروری است، هر چند، هدف تجزیه و تحلیل عناصر تشکیل دهنده کالبد شهر نیست اما، برای رسیدن به نتیجه، بررسی اجمالی برخی از اجزاء اصلی تشکیل دهنده ساختار کالبدی شهر سنتی ایرانی، که در ادامه به آن اشاره خواهیم کرد لازم است.

^۳ CPTED (Crim Prevention Through Environmental Design)

۲. طرح موضوع :

گسترش روز افزون جرائم در ساختار کالبدی شهری و عدم توجه معماران و شهرسازان به اصول جلوگیری از جرائم محیطی می طلبد که با رویکردی جدید اصول CPTED را در هنگام طراحی ساختمان یا ساختار شهر بکار گرفت. این امر از ان جهت مهم می نماید که رعایت این اصول می تواند احساس امنیت شهروندی را افزایش دهد که خود موجب افزایش رضایتمندی شهروندان شده و یکی از طرق افزایش رفاه اجتماعی در شهر بشمار می آید. شهرسازی و معماری سنتی ایران نیز در ادبیات خویش دارای "دستور زبان الگو" بی است که نحوه کاربست این اصول دیده می شود. بر این اساس باید تلاش شود که این امر در روند طراحی معماری و یا طراحی شهری مورد کاربست قرار گیرد .

۳. روش تحقیق :

در این زمینه پژوهشی محقق با مطالعات اسنادی و کتابخانه ای در قسمت مبانی نظری به شاخص هایی دست می یابد که همان دستور زبان الگویی است که در زمینه پیشگیری از جرائم توسط طراحی محیطی در معماری و شهرسازی سنتی ایران وجود داشته است .

۴. مبانی نظری :

۴-۱. امنیت و فضای شهری

امنیت : مفهوم امنیت باز می گردد به دفاع یا حفاظت از خود، خانواده، دوستان و اموال . مفهوم امنیت در فضای شهری از یک سو با جرم ارتباط پیدا می کند، اگر چه از آن بسیار متفاوت است و از سوی دیگر با مفهوم بزه دیده و ترس از بزه دیده واقع شدن . از سوی دیگر می بایست میان ترس و خطر، یا احساس امنیت کردن و در امان بودن تفاوت قائل شد . از نظر علمی درک اثرات جرم، یعنی ترس از وقوع جرم به اندازه خود آن، یعنی خطرهای آماری حاصل از وقوع جرم اهمیت دارد . واکنش نسبت به ترس از قربانی شدن، باعث می شود که بسیاری از مردم، از خطرات دوری کنند یا حداقل میزان در معرض خطر قرار گرفتن شان را کاهش دهند، که این خود می تواند منجر به عدم حضور مردم نه تنها در یک مکان خاص بلکه در بیشتر فضاهای عمومی شود . برخی از آثار و تبعات سوء نا امنی و نگرانی های ناشی از مکان های نا امن در محیط زندگی انسان عبارت است از:

- وجود اضطراب و نگرانی در محیط در زندگی و فعالیتهای روزمره
- تخلیه محل از جمعیت ساکن و رویکرد جمعیت گریزی یا رشد منفی جمعیت منطقه
- تحت الشعاع قرار گرفتن امور اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی محیط
- تنزل منزلت اجتماعی منطقه
- نقل مکان ساکنان قدیمی و جایگزینی آنان با اقشار پر دردرس و نا بهنچار
- تنزل قیمت اماکن در مناطق نا امن نسبت به سایر مناطق
- روند صعودی ایجاد اماکن مخروبه یا رها شده در محله .

۴-۲. نظریه های مطرح در ارتباط با وقوع جرم و طراحی محیطی

وود (۱۹۶۱)، جین جیکوب (۱۹۶۱) و آنجل (۱۹۶۹) و اسکار نیومن (۱۹۷۲) درخصوص ارتباط طراحی شهری و معماری با مسئله پیشگیری از میزان جرایم و کاهش آن بحث کرده اند. دومین نسل از این نظریه پردازها در قالب نظریه «جلوگیری از جرایم به کمک طراحی محیط» (CPTED) به میدان آمدند. جفری (۱۹۷۱) و بعدها تایلور و هارل (۱۹۹۲) عقیده دارند «یک عصر جدید در عقاید جرم شناسی به وجود آمده که بر شرایط پیرامون یک حادثه جرم تمرکز دارد تا روی عامل جرم». این نظریه پردازان نظریات نسل اول را با متغیرهایی فرهنگی و اجتماعی تلفیق کرده اند. تایلور و هارل (۱۹۹۲) معتقدند الگوی جلوگیری از جرایم به کمک طراحی محیط بر شرایطی که جرم در آن اتفاق می افتد تاکید می کند و به تقلیل جرم و آسیب پذیری در این شرایط می اندیشد.

۴-۳. تعریف مبانی و مفاهیم

"انستیتوی بین المللی جرائم" ^۴ نیز آن را طراحی و استفاده مناسب از محیط ساخته شده برای کاهش یا جلوگیری از جرائم و "بهبودی کیفیت زندگی" می داند.

"انجمن بین المللی سی.پی.تی.ای.دی" ^۵ نیز آن را استفاده "هوشمندانه" از فضای ساخته شده در جلوگیری از جرائم را در فرایند طراحی و کاربست محیط مصنوع تعریف می کند. بر این اساس می توان CPTED را یک روش مندی در طراحی شهری دانست که از "کالبد شهر" برای جلوگیری از "ارتکاب جرائم" یا کاهش آن، در فضاهای شهری بهره می برد. این رویکرد از آن جهت مهم است که باید علاج واقعه را قبل از وقوع کرد و این در حالی است که در اجتماع امروز تنها به "مجازات و تنبیه" در جرائم التفات می شود.

"بانک جهانی" ^۶ نیز بر این باور است که این روش طراحی این امکان را فراهم می کند که شهروندان، نماینده ای کلیدی در ایجاد "امنیت" برای خویش باشند و بر این اساس شکل می گیرد که از "مشارکت سازی" اجتماعی در جلوگیری و کاهش جرائم بهره می برد. این امکان را فراهم می کند تا با طراحی کالبدی شهر در بستر "فیزیکی ساختمان" و "پلان ریزی" و "دسترسی سایت"، بتوان از ایجاد محیطهای مناسب برای جرم و جنایت پرهیز کرد و بعنوان "بازدارنده" از ارتکاب جرائم عمل کند.

اهداف اساسی طراحی محیطی در کاهش جرائم را می توان چنین بیان کرد :

۱. تدارک امنیت در ساختار شهری
۲. کاهش پتانسیل جرم خیزی مناطق شهری
۳. افزایش رفاه اجتماعی در ساختار شهری
۴. بهبود کیفیت زندگی
۵. افزایش فعالیتهای اجتماعی
۶. افزایش رضایتمندی شهروندی
۷. افزایش فعالیتهای اقتصادی
۸. تشویق طبقات اجتماعی در حضور در شهر
۹. افزایش میزان همکاری محله ای و مشارکت

^۴ NICP

^۵ ICA

^۶ WB

۴-۴. اصول "جلوگیری از جرائم از طریق طراحی محیطی":

- قلمروهای طبیعی: "قلمرو" مفهومی را به ذهن متبادر می کند که فضاهای "خصوصی" را از فضاهای "عمومی" جدا می کند و بر اساس احساس "مالکیت خصوصی" شکل می گیرد. تنها از طریق "احساس مالکیت" است که حضور بیگانگان و مزاحمان مهم جلوه می کند و افراد این حق را به خود نمی دهند که به "حوزه قلمرو" فرد دیگری وارد شوند.
- کنترل دسترسی: از این اصل برای کاهش پتانسیل "دسترسی" مناطق در "جرم خیزی و ارتکاب جرم" استفاده می شود. با استفاده از این اصل می توان میزان دسترسی به اماکنی در شهر که امکان وقوع جرم دارند، را برای مجرمان احتمالی کاهش داد. برای ایجاد دسترسی مطلوب و کاهش دسترسی مجرمان می توان از "نظارت‌های عمومی" بر معابر و مسیرهای "دسترسی" به اماکن و فضاهای شهری بهره گرفت.
- نظارت طبیعی: "نظارت طبیعی" به معنای توانمندسازی محیط شهری از طریق در معرض دید قرار گرفتن و آسانی نظارت است که امکان زیر نظرگرفتن مناطق شهری را بوسیله کاربران و شهروندان یا ارگانهای انتظامی شهر فراهم می کند. بر این اساس این امکان فراهم می شود که مناطق شهری در معرض دید عمومی قرار گیرند و از ایجاد مناطق غیر قابل دید و کور جلوگیری بعمل آورد.
- حمایت از فعالیتهای اجتماعی: منظور این است که این امکان فراهم شود که برخی فعالیتهای اجتماعی در مناطق شهر ایجاد شود، تا علاوه بر اشتغال زایی و ایجاد تسهیلات رفاهی بتوان میزان نظارت انسانی را بر مناطق افزایش داد. بسیاری از "جرائم شهری" در مناطقی روی می دهد که نظارت عمومی کم است و یا انسان حضور فیزیکی ندارد. در این روش تلاش می شود تا توانمند سازی در راستای فعالیتهای اجتماعی صورت گیرد و در واقع به مناطق شهر، انسان تزریق شود.
- تعمیر و نگهداری: با "تعمیر و نگهداری" مناسب از مبلمان شهری و تابلوها و علائم شهری و چراغهای روشنایی و محوطه سازی می توان علاوه بر بهینه سازی هزینه های شهری، از بالا رفتن پتانسیل مناطق در جرم خیزی، کاست. در این روش تلاش می شود قلمروها، "نظارت طبیعی" و دسترسیها مورد حمایت قرار گیرد.

۴-۵. تاریخ روش های جلوگیری از جرائم توسط طراحی محیطی در ایران

با نگاهی به تاریخ طراحی شهری در ایران ما می توانیم درک کنیم که اصول CPTED در شهرهای تاریخی ایران رعایت می شده است. شهرهای تاریخی ایران مخصوصاً شهرهای اقلیم گرم و خشک دارای مشخصاتی بودند که از جرائم بوسیله طراحی محیطی جلوگیری می کرده است و مهمترین اصول آنها ایجاد نظارت برای تشخیص مزاحمان و غریبه ها بود. در ابتدا این شهرها دارای دروازه و دیوار بودند تا ورود و خروج افراد را به شهر کنترل کند. بافت شهر مترکم بود تا شهروندان را در فضایی محدود تر متمرکز کند به دلیل اینکه بتوانند در مقابل مهاجمان قادر به دفاع باشند. همچنین اصل قلمرو در شهر یک اصل بسیار مهم برای ایجاد احساس مالکیت مردم برای مقابله با جرائم بوده است. البته شهرهای کویری ایران دارای مشخصه دیگری می باشد که حریم نام دارد. این به معنی آن است هر خانه کاملاً در برابر مشاهده شدن توسط غریبه ها و مزاحمان محافظت می شد به نحوی که خانواده مخصوصاً زنان و دختران می توانند به آسانی دور از دید رس مزاحمان و غریبه ها و نامحرمان کار و فعالیت نمایند. این موضوع کاملاً در معماری کویری ما مشهود است. خانه با دیوارهای بلند و بدون پنجره به بیرون، از فضاهای خارجی جدا می شد. در ورودی دارای دو نوع کوبه بود که یکی از آنها به زنان و دیگری به مردان تعلق داشت. ورودی خانه یک فضای کوچک که در گوشه حیاط

قرار داشت. خود خانه به دو بخش تقسیم می شد، اندرونی و بیرونی، که اندرونی از بیرونی کوچک تر بود. اندرونی تعلق به زنان و بچه ها داشت و بیرونی متعلق به صاحب و آقای خانه و مهمانانش بود.

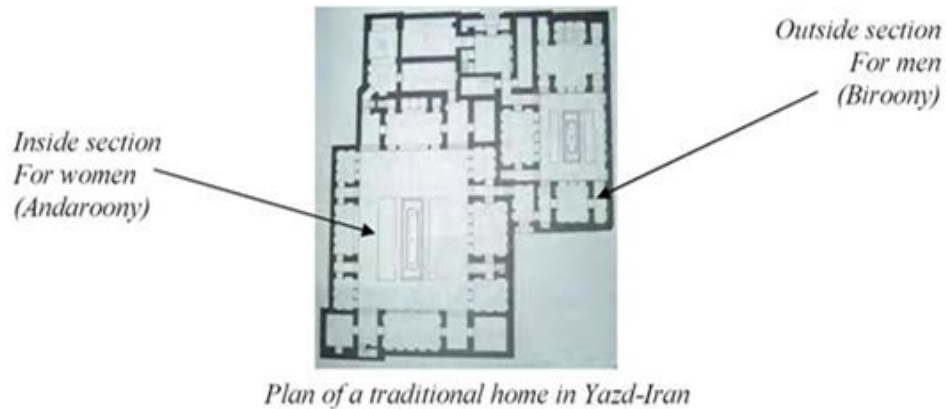
۴-۶. روشهای جلوگیری از جرائم از طریق طراحی محیطی در شهرسازی سنتی ایران:

مهمترین اصل "جلوگیری از جرائم از طریق طراحی محیطی" در شهرسازی سنتی بر افزایش تراکم جمعیتی و تراکم مسکونی از طریق همجواری خانه ها در بافت شهری استوار است که امکان نظارت عمومی را بر مناطق تجاری و مسکونی در نحوه دسترسی ها در فضاهای شهر، ممکن می کرد. مفهوم "محله" در شهرسازی سنتی جوهره "ساختار زبان الگوی شهرسازی سنتی" است که علاوه بر افزایش تعاملات اجتماعی، امکان نظارت شهروندان را بر قلمرو های شهر حاصل می کرد. در شهر سنتی هر کس خود را مالک شهر می دانست و به همسایگان و حریم خصوصی خود، در فضاهای شهر اهمیت می داد. مثلا در نحوه دسترسی به منزل مسکونی می توان دریافت که فرد مهاجم می بایست از مناطقی عبور می کرد که دارای فضاهایی کاملا تعریف شده و در معرض دید عموم بود. اگر فردی قصد داشت به یک منزل مسکونی وارد شود، باید از مسیرهایی رد می شد که کاملا تعریف شده بودند و روح حضور و نظارت اجتماعی در آنها موج می زد. فضاها کاملا منطبق بر پاسخگویی به نیازهای ساکنین محلی بوده است و همین امر باعث می شده است که فضاها همواره مورد بکارگیری قرار گیرند.

۱. خانه: پاسخگویی به نیازهای سکونتی و حریم خانوادگی
۲. هشتی: پاسخگویی به نیازهای ارتباطی افراد به عنوان اعضای خانواده خویشاوند یا همسایه
۳. بن بست و سابات: پاسخگویی به نیازهای ارتباطی افراد بین واحدهای مسکونی و فضاهای عمومی
۴. کوچه: پاسخگویی به نیازهای ارتباطی افراد در بین بن بستها و گذرها
۵. گذر: پاسخگویی به نیازهای ارتباطی افراد در تلاقی چند کوچه و پاتوق ساکنین کوچه
۶. راسته محله: پاسخگویی به نیازهای ارتباطی افراد در بین کوچه ها و مسیرهای ارتباطی بزرگتر
۷. میدان: پاسخگویی به نیازهای تعاملات جمعی مراسم و آیین های مذهبی و ملی

۴-۶-۱. ویژگی های خانه در معماری سنتی

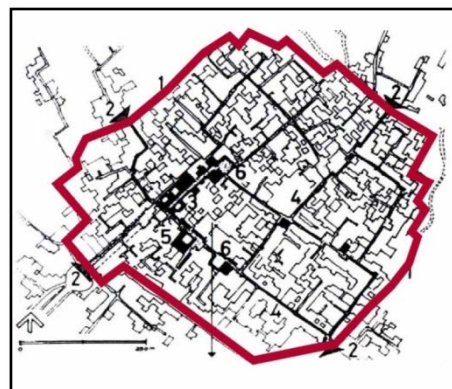
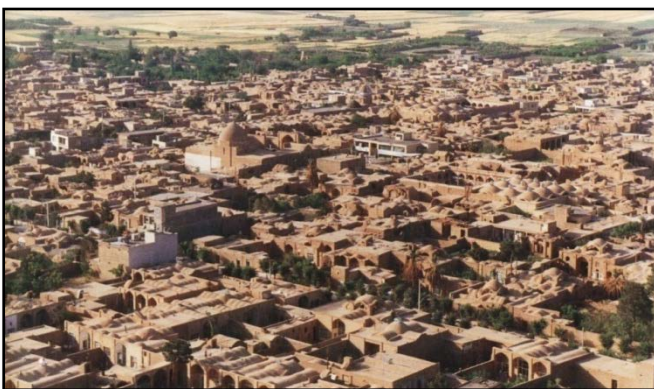
در خانه های قدیمی ایرانی هیچ گاه به شکل مستقیم از خیابان وارد فضای داخلی خانه نمی شویم. همیشه یک معبر که به آن دربند می گوئیم، فضای حائلی بین خیابان و خانه برقرار می کند. پس از آن وارد سربند خانه می شویم. سپس به دالان یا هشتی می رسیم و بعد از آن پا به حیاط می گذاریم. فضاهایی که کمتر جنبه خصوصی دارند در مناطق ابتدایی حیاط ساخته شده اند و اطاق هایی که قلمرو خصوصی محسوب می شوند در انتهای منزل واقع شده اند. در حالی که امروزه در آپارتمان های مدرن معاصر، پنجره اطاق خواب، خصوصی ترین فضای اشخاص را هم از آنها می گیرد و تفکیک قلمرو خصوصی و عمومی از یکدیگر ممکن نیست. خانه ایرانی در گذشته تجلی دقیق امنیت بوده است در حالی که امروزه دیگر در خانه ایرانی آن امن بودن گذشته به چشم نمی خورد. به همین دلیل است که می توان گفت: امنیت مهمترین ویژگی خانه ایرانی بود که امروزه از دست رفته است.

تصویر شماره ۱: خانه سنتی در یزد

۴-۶-۲. ویژگی محله در شهرسازی سنتی ایران

جوامع محلی یا همسایگی را می توان محدوده های کوچکتر و به عنوان جزئی از جوامع بزرگتر محسوب نمود که، از قدیم الایام، ساختار شهرها را به وجود آورده اند. محله ، قلمروی یک گروه اجتماعی است که، تماسهای شخصی بسیاری در میان آنها برقرار است . محله، برای ساکنین آن، فرصتی برای به وجود آوردن برخوردهای غیررسمی و انسجام اجتماعی است .شناسایی و تمیز مکانها و سازمان دهی آنها، در ساختار ذهنی، نه تنها به افراد، اجازه واکنشی مؤثر را می دهد، بلکه، منبع احساس امنیت، دلپذیری، خوشایندی و درک نیز هست .از سوی دیگر، محله، با مفاهیم سمبلیک و فرهنگی خود نیز تعریف می شود .این واحد، هنگامی بهتر شناخته خواهد شد که، مرزهای کالبدی آن با مفاهیم سمبلیک ادغام شوند .محلات مسکونی، با حریم مشخص و گاهی کاملاً بسته، از مشخصه ها و اجزاء اصلی ساختار شهر سنتی ایرانی است .محلات، براساس خصوصیات قومی، محلی، مذهبی، صنفی و گاه موقعیت و منزلت اجتماعی شکل می گرفتند و انسجام محلات در مواردی، بر هویت مذهبی آنها استوار بود.در گذشته ، محله در ایران پیوستگی و هویت خاصی داشت. ساکنان هر محله یکدیگر را می شناختند و بنابراین یک غریبه خیلی زود شناخته می شد. همچنین بازی بچه ها و اطفال تحت نظارت زنانی بود که در جلوی خانه شان می نشستند وبا یکدیگر صحبت می کردند.

تصاویر شماره ۲ و ۳ : بافت با ارزش فرهنگی تاریخی شهر زواره

۵. نتیجه گیری :

امروزه بافت شهرهای ایران تغییر کرده است. محلات و ارتباطات دوستانه زمان قدیم از بین رفته است و این باعث عدم نظارت شده است. خودی و بیگانه را نمی توان از هم تشخیص داد و قلمرو و مالکیت، دیگر دارای معنی سابق نیست. این مسئله در شهرهای بزرگ بیشتر است جرائم در شهرهای بزرگ آسانتر و بیشتر اتفاق می افتد. امنیت که یک عامل مهم برای سکونت است فقط توسط نگهبان و پلیس ایجاد می شود و ساکنان مسئولیتی در ایجاد امنیت توسط نظارت عمومی ندارند. اکنون فضاهای عمومی ما کم و بیش مکانهایی برای خرید و فروش مواد مخدر و اجتماع ارادل و اوباش هستند و مکانی خواهند بود برای ارتکاب جرائم گوناگون. میزان جرائم بر اساس انواع مکانها و فضاها متفاوت می باشند.

جلوگیری از جرائم توسط طراحی محیطی مقوله جدیدی نیست.

آنچه مسلم است فرم شهری و ترکیب کاربریها در ارتقاء یا کاهش احساس امنیت فضایی بسیار مؤثر است. سلسله مراتب قلمروهای اجتماعی در کالبد شهر و عناصر معماری تجلی می یابد. در فرآیند طراحی معماری و طراحی شهری شناسایی، ارزیابی و الگوبرداری از این قلمروها در ایجاد محیط پایدار اجتماعی اهمیت دارد. اجداد ما این موضوع را در طراحی شهرها و محله هایشان رعایت می کردند.

برای مثال در معماری و شهرسازی سنتی ایران وجود کوبه زنانه و مردانه وجود قلمرو و آستانه در ورودی ، وجود هشتی و تعریف سلسله مراتب برای ورود ، عدم دید از خارج به داخل مسکن ، وجود محله-کوی-کوچه-کوچه بن بست و دریند و هشتی مشترک چند خانه و بافت ارگانیک محله که برای غریبه ها به سختی خوانا می شد از جمله راهکارهای محیطی برای جلوگیری از جرائم بوده است . همچنین از جمله عوامل رویه ای که در افزایش امنیت در فضاهای شهری سنتی مؤثر است می توان به مشارکت مردم در مراسم آیینی و مذهبی اشاره نمود که خود در افزایش امنیت روانی مؤثر است .

ایجاد فضاهای قابل دفاع شهری منوط به ایجاد سازگاری بین فرم و عملکرد و معنی است. فضاهای شهرهای قدیمی ایران واجد این خصلت هستند. ساختار و بافت اینگونه شهرها امکان ایجاد هرگونه فضای بی دفاع را سلب می کند. در این شهرها با توجه به نظریه اسکار نیومن با شکل گیری محله های مسکونی محیط امنی برای ساکنین به وجود می آمد. این محله صرفاً به نیاز مسکونی ساکنان پاسخ نمی دادند بلکه امکان تامین مایحتاج روزانه در آنها فراهم می شد. میدان ها و معابر ، فضاهای مطلوبی برای شکل گیری ارتباطات اجتماعی محسوب می شد. مهمترین اصل اسکار نیومن (جلوی غریبه ها را بگیرد تا در امان باشید) در شهرهای ایرانی متبلور بوده است. ضمن اینکه این شهرها به دلیل نقشی که فراتر از سکونت ایفا می کردند فضای پویا و زنده ای را برای ساکنان شان- به خصوص سالمندان، کودکان و زنان- ایجاد می کردند. با تفکیک راههای شهری (شهری، ناحیه ای، محله ای، همسایگی) و بازار (بازارهای دایمی، ادواری، بازارگاه های شهری، بازارچه ها) میدان ها (برون شهری، شهری، ناحیه ای، محله ای، همسایگی)، دروازه های بیرونی و درونی (حکومتی، محله ای، بازار)، ورودی ها (ورودی های اصلی و فرعی)، تمام فضای شهری به فضایی قابل دفاع و پویا تبدیل می گردید. بدون شک ویژگی های معماری ایرانی به عنوان الگویی برای ایجاد فضاهای قابل دفاع، درخور بررسی و تشریح است. متأسفانه شهرهای بزرگ به شدت به سمت کاهش امنیت شهری و گسترش فضاهای غیر قابل دفاع پیش می روند و هیچ برنامه ای برای متوقف کردن این موضوع مشاهده نمی شود.

امروز ما مسئول طراحی محیط زندگی مان به نحوی هستیم که ایمنی و امنیت بیشتر شود و این باعث بهبود در کیفیت زندگی ما می گردد. نکته مهمی که باید مراعات شود این است که مطالعات و بررسی ها باید بر اساس مشخصات محلی باشند و راه حل ها نیز

باید بر اساس همان اطلاعات محلی باشند. به هر حال جلوگیری از جرائم توسط طراحی محیطی در ایران مهم و لازم است و ایجاد آن ممکن است با ملاحظه بعضی از این موارد امکان پذیر باشد:

۱- بر پایه تجربیات و مفهومی های جهانی؛

۲- بر پایه فرهنگ و اعتقادات مذهبی؛

۶. منابع :

[۲] مدیری ، اتوسا ، جرم، خشونت و احساس امنیت در فضاهای عمومی شهر، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ششم، شماره ۲۲

[۲] حشمتی ،محمد ، تأثیر طراحی شهری در پیشگیری و کاهش جرائم و ناهنجاری ها ، مجله صفا ، شماره ۴۱

[۳] Iranmanesh . Nasim ,Using the Principles of Crime Prevention through Environmental Design in Iran ,Proceedings of the ۹th Annual . International CPTED Conference ۱۳-۱۶ September ۲۰۰۴

[۳] Crime Prevention through Environmental Design . guidelines for Queensland. October ۲۰۰۷

[۱] O.Newman , Defensible Space: Crime prevention. Through Environmental Design , New York .۱۹۷۲